

Jsou všichni lidé osoby, a jestliže ano, proč?

Náčrt SKIP-argumentů a argumentace Roberta Spaemanna*

Vojtěch Šimek

Téma „osobní identita“ lze chápat také jako „identita osob“. A jestliže se zamýšlíme nad identitou osob, můžeme si položit otázku, jaký má pojem „osoba“ rozsah, neboli: O jakých jsou osobách můžeme pojem osoba pravdivě vypovídat? Nechávám stranou, že z hlediska křesťanské teologie vypovídáme tímto pojmem o třech božských Osobách; a nevěnuji se problému, zda a v jakém smyslu jsou osobami andělé. Také odhlížím od některých filosofických pokusů chápat některá zvířata jako osoby. Zaměřuji se na otázku, zda do rozsahu pojmu osoba patří všichni lidé, a jestliže ano, proč.

Tato otázka a diskuse s ní související mají v oblasti bioetiky už svou vlastní historii, z toho však neplyne, že jsou neaktuální, že si nezaslouží žádnou pozornost. Naopak, ve skutečnosti jde o jednu z centrálních otázek bioetiky, o otázku, která se stále vrací, vždy když jsou v praxi někteří lidé ze společenství osob vylučováni, jako by neměli lidskou důstojnost a základní lidská práva.¹ V současnosti je tato otázka aktuální kupříkladu pro morální hodnocení některých postupů asistované reprodukce a embryo-destruktivního výzkumu. I dnes mezi námi existují lidé, jimž jsou důstojnost a právo na život upírány ne proto, že by nebyli lidmi, tj. příslušníky druhu *homo sapiens*, ale proto, že nejsou považováni za osoby.

* Tento článek je upravenou a rozšířenou verzí příspěvku, který jsem v září 2017 přednesl na konferenci Společnosti pro křesťansky orientovanou filosofii v ČR a SR; konference se zabývala tématem osobní identity.

¹ V tomto článku se soustředím na základní lidské právo – právo na život, ve smyslu přirozenoprávním. Jeho zdrojem je lidská důstojnost. Pojem „(lidská) důstojnost“ zde používám ve smyslu přirozené, inherentní důstojnosti, tak jak je obsažen např. ve Všeobecné deklaraci lidských práv („inherent dignity“). UNITED NATIONS, „The Universal Declaration of Human Rights,“ <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> [cit. 24. 8. 2018].

V oblasti české křesťanské bioetiky nedávno vyšla kniha *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*.² Centrální otázkou, na kterou kniha podává odpověď, je právě otázka z nadpisu tohoto článku. Kniha přináší řadu argumentů zdůvodňujících kladnou odpověď.³ V současnosti bývá na tuto otázku ze systematického hlediska podávána diferencovaná odpověď s pomocí 4 provázaných argumentů označovaných akronymem „SKIP“; jedná se o tyto argumenty: species argument (S), argument continuity (K), argument identity (I) a argument potenciality (P). V uvedené knize takové systematické hledisko využívající SKIP-argumenty není, v knize se akronym SKIP nevyskytuje. A nějakou, byť třeba jen základní podobu SKIP-argumentů jsem neobjevil při rešerši ani v českém myšlenkovém prostředí.

V tomto článku se proto pokusím načrtnout SKIP-argumenty v základní propedeutické podobě tak, aby mohly sloužit v českém myšlenkovém prostředí pro první orientaci.⁴ Zároveň se pokusím v paralelní souvislosti rekonstruovat argumentaci Roberta Spaemanna, filosofa, který podal na danou centrální otázku diferencovanou kladnou odpověď ve své knize *Personen: Versuche über den Unterschied zwischen ‚etwas‘ und ‚jemand‘*.⁵ Spaemann patří mezi filosofy, kteří na poli bioetiky brání základní lidská práva z přirozenoprávního hlediska. Proto nepřekvapí, že se jeho myšlenky z této knihy objevují i ve výše zmíněné české knize.⁶ Nejedná se však o žádný systematický pohled, tento článek tedy slouží k první orientaci i ve Spaemannově argumentaci.

Protože SKIP-argumenty jsou čtyři, vypracovávám postupně v prvních čtyřech částech článku základní podobu jednoho ze SKIP-argumentů⁷ a paralelně rekonstruuji související Spaemannovu argu-

² David ČERNÝ (ed.), *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, Praha: Wolters Kluwer ČR – CEVRO Institut, 2011.

³ Srov. tamtéž, s. 27–38, 74–92, 145–170.

⁴ Inspiroval jsem se hlavně těmito zdroji: Marcus ROTHHAAR, „Reproduktive Medizin, verbrauchende Stammzellforschung und der Status des Embryo,“ in *Handbuch Angewandte Ethik*, ed. Ralf Stoecker – Christian Neuhäuser – Marie Luise Raters, Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler, 2011, s. 424–432. Důkladnější zpracování celé problematiky: Gregor DAMSCHEN – Dieter SCHÖNECKER (ed.), *Der moralische Status menschlicher Embryonen*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2003.

⁵ Robert SPAEMANN, *Personen: Versuche über den Unterschied zwischen ‚etwas‘ und ‚jemand‘*, 3. vyd., Stuttgart: Klett-Cotta, 2006.

⁶ Srov. ČERNÝ (ed.), *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, s. 150, 152, 157, 166, 174.

⁷ Rámcově vycházím z prvního zdroje uvedeného v pozn. 4, formu i obsah argumentů však vytvářím sám.

mentaci.⁸ Někteří současní obháječi teze „všichni lidé jsou osoby“ svou obhajobu završují metaargumentem tutorismu, proto nakonec v 5. části velmi stručně načrtávám vlastní podobu metaargumentu tutorismu.⁹ Závěrem nabízím stručné shrnutí, syntézu předchozí argumentace.

Chtěl bych upozornit, že článek slouží jen pro první orientaci. Pokouším se pouze o základní propedeutický náčrt. Volím spíše sevřený styl psaní, jádro textu představují argumenty ve formě sylogismů. Čtenář si na tomto základě může utvořit první adekvátní představu, přemýšlet nad klíčovými/problematickými premisami argumentů, nahlédnout některé hlavní souvislosti.¹⁰ Mým úmyslem však není podrobně SKIP-argumenty analyzovat, rozvíjet je, zkoumat protiargumenty, věnovat se kontextu Spaemannovy argumentace, ani se zabývat otázkami z historie pojmu „osoba“. Následující pasáž nicméně v hutné zkratce uvádí do problematiky částečně i z historického hlediska:

Od Boethia platil pojem osoby za nomen dignitatis, tedy za pojem s axiologickými konotacemi. Od Kanta se pak stal centrálním pojmem při zdůvodnění lidských práv. V posledních letech se ale jeho funkce obrátila. Pojem osoby náhle hraje klíčovou roli při destrukci myšlenky, že lidé mají práva proto, že jsou lidmi. Lidé nemají mít práva, protože jsou lidmi, ale jestliže jsou osobami. A je nám sugerováno, že ne všichni lidé a ne lidé v každém stadiu života a v každém stavu vědomí jsou osobami. (...) Například nenarozené děti, těžce mentálně postižení, ... a podle Dereka Parfita, nejdůkladnějšího myslitele tohoto směru, také spící a lidé přechodně v bezvědomí nejsou osoby. Neexistuje prý žádný důvod přiznávat těmto lidem právo na život; byla by to dokonce nemorální stranicnost vlastního druhu – „speciesismus“, jak zní diskriminující výraz používaný australským etikem Petrem Singerem.¹¹

⁸ Spaemannovu argumentaci rekonstruuji z relevantních soudů a úsudků obsažených v jeho knize uvedené v pozn. 5; relevantní jsou především tyto kapitoly: „Über das Identifizieren von Personen“ a „Sind alle Menschen Personen?“.

⁹ Rámcově jsem se inspiroval zdroji: ROTHHAAR, „Reproduktive Medizin, verbrauchende Stammzellforschung und der Status des Embryo“, s. 429 a Gregor DAMSCHEN – Dieter SCHÖNECKER, „In dubio pro embryo: Neue Argumente zum moralischen Status menschlicher Embryonen“, in *Der moralische Status menschlicher Embryonen*, s. 250–256. Poslední dva autoři místo označení „metaargument tutorismu“ používají označení „argument (předběžné) opatrnosti“ („Vorsichtsargument“).

¹⁰ Rád bych v této souvislosti vyjádřil oběma neznámým recenzentům díky za přínosné návrhy, jak článek upravit a doladit.

¹¹ SPAEMANN, *Personen*, s. 10.

1. SPECIES ARGUMENT (S)

První argument nese označení „species“ – druh, v našem případě jde o lidský druh (*homo sapiens*), přesněji: o všechny jeho členy. Tento argument vychází z předpokladu základní biologické a ontologické rovnosti všech členů druhu *homo sapiens*, což má jisté morální implikace; argument má zpravidla následující podobu:

- (P1) Každý člen druhu *homo sapiens* má důstojnost a právo na život.
- (P2) Kdo má důstojnost a právo na život, je osoba.
- (Z1) Tedy každý člen druhu *homo sapiens* je osoba.

Parfit,¹² Singer¹³ a další ovšem závěr nechtějí přijmout; nepopírají premisu P2, ale obracejí ji a kladou jako výchozí, přičemž některým členům druhu *homo sapiens* predikát osoba upírají:

- (P2) Jen osoba má důstojnost a právo na život.
- (P3) Nenarození, těžce mentálně postižení apod. nejsou osoby.
- (Z2) Tedy nenarození, těžce mentálně postižení apod. nemají důstojnost a právo na život.

Spaemannova argumentace celkově vychází ze species argumentu. Aby ubránil závěr Z1, brání premisu P1 a upozorňuje, že kdo ji popí-

¹² „The fertilized ovum is not at first, but slowly becomes, a human being, and a person. In the same way, the destruction of this organism is not at first but slowly becomes seriously wrong (...) Within this view, there is room for disagreement. Most of us do not distinguish persons from human beings. But some of us, following Locke, make a distinction. These people typically claim that a human being becomes a person only when this human being becomes self-conscious. A foetus becomes a human being before the end of pregnancy. But a new-born baby is not self-conscious. If we draw this distinction, we may think that, while it is bad to kill a human being, it is worse to kill a person. We may even think that only the killing of persons is wrong.“ Derek PARFIT, *Reasons and Persons*, Oxford: Clarendon Press, 1984, s. 322.

¹³ „My suggestion... is that we accord the life of a fetus no greater value than the life of a nonhuman animal at a similar level of rationality, self-consciousness, awareness, capacity to feel, etc. Since no fetus is a person, no fetus has the same claim to life as a person. (...) Do fetuses have rights or interests that may be violated or harmed...? I have already argued that the fetus has no right to, nor strictly speaking even an interest in, life.“ Peter SINGER, *Practical Ethics*, 2. vyd., Cambridge: University Press, 1999, s. 151, 164.

rá, dostává se do sporu s myšlenkou univerzality přirozených lidských práv a důstojnosti. Už na rovině řeči. Jestliže některým lidem lidská práva upřeme, nelze už hovořit o právech lidských. A jestliže necháme padnout koncept univerzálně platných lidských práv (*Menschenrechte*) a nahradíme jej konceptem tzv. práv osob (*Personenrechte*), stane se ze společenství osob *closed shop*, „uzavřený podnik“, kdy o vstupu rozhodují ti, kdo stanoví a prosadí kritéria, která člověk musí splnit, aby byl uznán za osobu. Spaemann upozorňuje, že jakákoli taková kritéria jsou tyranská.

Aby zdůvodnil závěr Z1, načrtává vlastní podobu *species argumentu*. Jeho argument by mohl mít následující podobu; výchozím předpokladem je fakt, že každý člen druhu *homo sapiens* vznikl/existuje jen v konkrétních genealogických a příbuzenských vztazích (*conditio sine qua non*, P4):

(P4) Každý člen druhu *homo sapiens* vznikl/existuje ze vztahů/ve vztazích mezi osobami.

(P5) Kdo vznikl/existuje ze vztahů/ve vztazích mezi osobami, nemůže nebýt osoba.

(Z1) Tedy každý člen druhu *homo sapiens* je osoba.

Spaemann se svou argumentací snaží dokázat, že každý člověk je osoba, protože už od počátku své existence zaujímá nezaměnitelné místo ve společenství konkrétních lidských osob, a to nikoli jako člen *koopťovaný*, nýbrž *zplozený*.¹⁴ Pro Spaemanna jsou lidská existence i lidské vztahy *esenciálně personální* (lidskou *animalitu* nelze odtrhávat od *personality*). Spaemann ale dodává, že „[p]ojem osoby není pojem druhu (*Artbegriff*), nýbrž způsob existence (*modus existendi*) individuí druhu člověk“.¹⁵ Podle Spaemanna tedy sice každý člověk je osoba, nikoli však každá osoba člověk.¹⁶

¹⁴ „Všichni lidé existují tak, že každý z nich zaujímá ve společenství osob (*Personengemeinschaft*), které nazýváme lidstvo (*Menschheit*), nezaměnitelné místo a jen jako vlastník tohoto místa je vnímán jako osoba někým, kdo sám zaujímá podobné místo. (...) Kdo takové místo zaujímá, zaujímá ho jako *zplozený*, a nikoli jako *koopťovaný* člen.“ SPAEMANN, *Personen*, s. 263.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Více tamtéž, s. 264.

2. ARGUMENT KONTINUITY (K)

Druhý argument se zaměřuje na „kontinuitu“ ve smyslu kontinua numerické (tělesné a časoprostorové) identity, a proto velmi úzce souvisí s argumentem následujícím (I). Argument kontinuity vychází z faktu kontinuálního ontogenetického rozvoje každého člověka a má zpravidla tuto podobu:

- (1) Ontogeneze každého člověka probíhá kontinuálně.
- (2) Co probíhá kontinuálně, neobsahuje cézuru, tj. nějaký zlom, přerušení.
- (3) Ontogeneze každého člověka neobsahuje cézuru.
- (4) Kde není biologická cézura, tam není důvod pro morálně relevantní cézuru.
- (5) Tedy v ontogenezi každého člověka není důvod pro morálně relevantní cézuru.

Často napadanou premisou je premisa (4). Spaemannova relevantní vyjádření obsahují několik hypotetických soudů, z nichž lze složit úsudek, kterým se nepřímou snáží zpochybnit kladení morálně relevantní cézury – neboli bránit uvedenou premisu (4); jedná se o nepřímou kritiku:

- (1) Jestliže klademe morálně relevantní cézuru, pak závazek respektu k osobě podmiňujeme výskytem určitých vlastností.
- (2) Jestliže závazek respektu k osobě podmiňujeme výskytem určitých vlastností, pak vznikají spory nad kritérii vlastností.
- (3) Jestliže vznikají spory nad kritérii vlastností, pak poznání závazku respektu k osobě ztrácí jistotu.
- (4) Avšak (podle Spaemanna): Závazek respektu k osobě je nepodmíněný a musí být v konkrétním případě poznán s jistotou, aby mohl zavazovat.¹⁷
- (5) Tedy jestliže klademe morálně relevantní cézuru, pak nahlodáváme nepodmíněnost závazku respektu k osobě a zpochybňujeme poznání jeho závaznosti.

¹⁷ „Musí být vždy možné vědět o konkrétní morální povinnosti. Jestliže ji člověk nepoznává s jistotou, pak ho nemůže in concreto, tedy zde a nyní, zavazovat.“ Tamtéž, s. 262–263.

Podle Spaemanna by závazek bezpodmínečné úcty vůči osobě byl iluzorní, pokud by byl založen na nejistém zvažování, zda konkrétní člověk už je osobou, či ještě/už není. Spaemannův postřeh tkví v tom, že morální závaznost bezpodmínečné úcty vůči osobě musí být relativně snadno epistemicky dostupná; její závislost na kritériích způsobilých vyvolávat spory proto nepřipadá při identifikaci osob v úvahu.¹⁸

3. ARGUMENT IDENTITY (I)

Identita každého člověka (daná např. faktem identické struktury DNA) představuje základ jeho kontinuálního rozvoje; v tomto smyslu předchází argument (K) „stojí a padá“ s argumentem identity (I). Obecně řečeno: Aby se cokoli mohlo rozvíjet, je nutné, aby to nejen trvalo, nýbrž současně bylo stále identické samo se sebou. Třetí argument má zpravidla tuto podobu:

(1) Každý člověk ve všech fázích ontogeneze je identický sám se sebou (např. strukturou DNA).

(2) Kdo je identický sám se sebou, je identický i co do morálního statusu.

(3) Každý člověk ve všech fázích ontogeneze je identický i co do morálního statusu.

(4) Jestliže je někdo ve všech fázích ontogeneze identický i co do morálního statusu, pak v žádné fázi ontogeneze neztrácí důstojnost ani právo na život – a je tudíž osobou.

(5) Tedy každý člověk ve všech fázích ontogeneze je osobou.

¹⁸ Za upozornění na Spaemannův postřeh (a za výstižnou formulaci, kterou jsem v mírně upravené podobě použil) vděčím neznámému recenzentovi. V této souvislosti je vhodné doplnit, jak Spaemann chápe vztah mezi obecným příkazem a konkrétním morálním závazkem: „[V]e skutečnosti [to] vůbec není tak, že by nejdříve existoval obecný příkaz ‚osobu bezpodmínečně respektuj‘ a pak až docházelo k jeho aplikaci na jednotlivé případy (která by vždy mohla být spojena s pochybností). Nárok osob na bezpodmínečný respekt je spíše nejdříve a fundamentálně vnímán jako týkající se vždy už nějaké konkrétní osoby nebo osob. Tento nárok je vnímán jako bezpodmínečný jen ve spojení s přesvědčením, že jde o případ bezpodmínečnosti. (...) Že nesmím zabít tohoto a tohoto (konkrétního člověka), je jistější, než že nesmím zabít žádného člověka.“ Tamtéž.

Ve zkoumaném Spaemannově textu najdeme velmi pěkně diferencovanou afirmaci všeobecně plausibilní zkušenosti, jak se každý normální člověk považuje za identického ve všech okamžicích svého života a jak nás za identické považují ostatní. Klíčový předpoklad zní: Sebevědomí identity každého člověka je sebevědomí osobní. Relevantní Spaemannova vyjádření lze rekonstruovat s pomocí následujícího argumentu:

(1) Každý člověk vypovídá slovem „já“ o sobě samém nejen v přítomnosti, ale i o konkrétním člověku v minulosti (o němž říká „narodil jsem se tam a tam“, příp. „byl jsem zplozen těmito dvěma osobami“ apod.) a také o konkrétním člověku v budoucnosti (o němž říká „udělám to a to“ apod.).

(2) Kdo tímto způsobem o sobě vypovídá, považuje se za identického napříč časem (do minulosti i budoucnosti).

(3) Každý člověk se považuje za identického napříč časem.

(4) Každý člověk se považuje za „někoho“ (a ne za „něco“; Spaemann: Neříkáme, „tehdy vzniklo něco, z čeho jsem pak vznikl já“).

(5) Kdo se považuje za identického napříč časem, považuje se za někoho.

(6) Považovat se za někoho znamená považovat se za osobu.

(7) Tedy kdo se považuje za identického napříč časem, považuje se za osobu.¹⁹

A co lidé psychicky nemocní, kteří mají rozdvojené já? Spaemann píše o problému rozdvojeného já: „Tělo člověka s ‚rozdvojeným já‘ není rozdvojené... tzv. multiplexní osobnost [je] nemocí, avšak nikoli nemocí jednoho z obou [či více] ‚já‘, nýbrž nemocí jediné osoby.“²⁰ A zdůrazňuje, že identita osoby není dána jen zevnitřku (vědomím), ale rovněž zvnějšku

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 261.

²⁰ Tamtéž, s. 46. „Existují případy, kdy se zdá, že dva subjekty spolu komunikují v jednom těle. Někdo se může prožívat jako dvě osoby. Jedná se ale [skutečně] o dvě osoby? Nikdo z nás si to nemyslí. V takovém případě totiž hovoříme o nemoci, kterou se pokoušíme léčit, a jestliže ji léčíme, nemyslíme si, že bychom [léčbou] jednu z těch dvou osob zničili. I nemocný sám se v mnoha případech orientuje podle vnější perspektivy – jde k lékaři. Pokud by vnější perspektiva nebyla pro identitu relevantní, pak bychom neměli právo říkat, že psychotik je psychotik... Pro zvíře je lhostejné, jak ho zvnějšku popisujeme, na druhou stranu je ovšem nemožné zvnějšku vědět, jaké to je, být zvířetem... Ovšem člověk hovoří s druhým člověkem o něm, a o sobě s druhými. Pro vnitřní perspektivu je vnější perspektiva relevantní, a naopak, pro vnější perspek-

(skrže jedinečné umístění těla v časoprostoru a skrže jedinečné vztahy (nejen) s ostatními osobami). Mezi vnitřním a vnějším aspektem identity panuje úzký vztah.

4. ARGUMENT POTENCIALITY (P)

Poslední, čtvrtý argument se označuje jako argument „potenciality“ nebo argument „z potence“. Pojem potence je v posledku smysluplný jen v případě, pokud to, co má potence, je napříč časem numericky identické jako postupně se rozvíjející; argument (P) tedy souvisí velmi úzce s argumentem (I), nebo (K), nakolik (K) předpokládá pojem numerické identity. Argument (P) představuje jednu z možností zdůvodnění prvního argumentu (S) a lze jej chápat také jako explikaci (S). Zpravidla se můžeme setkat s touto podobou argumentu (P):

(1) Člověk spící nebo dočasně bez vědomí prozatím neuskutečňuje nějaké potence.

(2) Kdo prozatím neuskutečňuje nějaké potence, neztrácí důstojnost ani právo na život.

(3) Člověk spící nebo dočasně bez vědomí neztrácí důstojnost ani právo na život.

(4) Člověk nenarozený/těžce mentálně postižený ještě neuskutečňuje/nikdy neuskuteční nějaké potence.

(5) Jestliže platí, že mezi tím, kdo prozatím neuskutečňuje nějaké potence, a tím, kdo ještě nebo nikdy neuskuteční nějaké potence, by co do důstojnosti a práva na život neměl být činěn podstatný rozdíl, pak (z 2 a 4).

(6) Člověk nenarozený/těžce mentálně postižený neztrácí důstojnost ani právo na život, a je tudíž osobou.

Často napadanou premisou je premisa (5). Z hlediska aristotelsko-scholatické filosofie stojí argument (P) na klíčovém rozlišení substance – akcident; na stejném rozlišení staví i Spaemann. Z jeho relevantních vyjádření lze rekonstruovat následující argument:

tivu, především lékaře, je znalost vnitřní perspektivy nezbytná. Pro psychiatrii dokonce konstitutivní.“ Tamtéž, s. 44–45.

- (1) Každý člověk se rozvíjí.
- (2) Co se rozvíjí, má potence.
- (3) Každý člověk má potence.
- (4) Co má potence (a rozvíjí se samo ze sebe), nemůže být samo jen čistou potencií.
- (5) Každý člověk nemůže být jen čistou potencií.
- (6) Co nemůže být samo jen čistou potencií, je aktuální nositel potencií neboli substance.
- (7) Každý člověk je aktuální nositel potencií neboli substance.
- (8) Každá substance vznikla buď jako něco, anebo někdo.
- (9) (Spaemann zdůrazňuje) Něco se nemůže rozvinout v někoho.
- (10) Tedy každý člověk vznikl jako někdo, a je tudíž od svého počátku osobou.²¹

Spaemann tímto způsobem brání myšlenku: „být osobou“ je substantiální určení, nikoli akcidentální. Vyjadřuje to těmito pregnantními formulacemi:

[Osoba] je substance, protože je způsobem, jak člověk *existuje*. [Osoba] nezačíná existovat později než člověk ani nepřestává existovat dříve než člověk. (...) Osoby existují, anebo neexistují. *Jestliže* ale existují, [pak] jsou vždy aktuální, *semper in actu*. Jsou jako Aristotelova substance, *proté energiea...*, která v sobě ukrývá možnosti k rozmanitým aktualizacím.²²

Na jiném místě, na samém konci poslední kapitoly své knihy *Personen* to vystihuje ještě pregnantněji a v téměř dokonalé zkratce: Osoba je člověk, ne vlastnost člověka – práva osob jsou lidská práva.²³

²¹ Srov. tamtéž, s. 261. „Personalita není výsledkem rozvoje, nýbrž vždy už charakteristickou strukturou rozvoje.“

²² Tamtéž, s. 261, 262. Kurziva původní.

²³ Tamtéž, s. 264. Tyto výstižné výroky najdeme v samém závěru knihy, kde se Spaemann dotýká problému mozkové smrti: „... nemá žádný smysl říkat, že smrt mozku možná není smrt člověka, ale jistě smrt osoby. Pokud smrt mozku možná není smrt člověka, pak právě tak možná není smrti osoby. Neboť osoba je člověk, a ne vlastnost člověka. Proto nemůže osoba zemřít dříve než člověk. Kompetentní pro otázku začátku a konce [životu] osoby jsou tedy ti, kteří jsou kompetentní pro otázku biologického začátku a konce lidského života. Práva osob jsou lidská práva (Personenrechte sind Menschenrechte).“ Kurziva původní.

5. METAARGUMENT TUTORISMU

Byť existují SKIP-argumenty a další relevantní přesvědčivé argumenty, jako jsou např. ty Spaemannovy, existují ve společnosti lidé, kteří nejsou přesvědčeni o tom, že každý člověk je osoba mající lidskou důstojnost a právo na život. Ve společnosti fakticky neexistuje v této věci shoda, což se projevuje kupříkladu právě v odlišném morálním hodnocení některých postupů asistované reprodukce a embryo-destruktivního výzkumu.

Někteří současní obhájci teze „všichni lidé jsou osoby“ navrhuji řešit neshodu metaargumentem tutorismu. Řecký prefix „meta“ naznačuje, že jde o argumentační strategii, jež má ambice řešit danou věc z pozice „nad“ situací faktické neshody, tj. z hlediska reflexe, jak neshodu optimálně normativně řešit. Výraz „tutorismus“ vyjadřuje obecně plausibilní morální intuici, že vždy, když je v sázce nějaké základní dobro či právo (v našem případě lidská důstojnost/právo na život), je v praxi morálně správné, protože jistější (z latinského „tutor“), jednat podle principu předběžné opatrnosti.²⁴

S ohledem na neshodu v morálním hodnocení některých postupů asistované reprodukce a embryo-destruktivního výzkumu navrhuji metaargument v následující podobě:

(1) Je morálně správné, protože jistější, nezvolit takové jednání, proti kterému existují přesvědčivé argumenty a které dává v sázku lidskou důstojnost/právo na život.

(2) Embryo-destruktivní výzkum a některé postupy asistované reprodukce dávají v sázku lidskou důstojnost/právo na život a existují proti nim přesvědčivé argumenty (SKIP-argumenty, Spaemannovy argumenty a další).

²⁴ Původně jsem princip předběžné opatrnosti vyjádřil tak, že je „morálně správnější“ (ne)jednat určitým způsobem, protože je to „jistější“, jestliže je v sázce nějaké základní dobro či právo. Děkuji neznámému recenzentovi za upozornění, že s ohledem na morální podstatu věci je třeba použít vyjádření „morálně správné“ (ne)jednání, protože – a zde si dovoluji přímo uvést recenzentův příklad –: „je morálně nesprávné střílet do křoví, když nevím, zda tam někdo není – ne jen méně správné“. Mutatis mutandis to platí i pro některé postupy asistované reprodukce a embryo-destruktivní výzkum.

(3) Tedy je morálně správné nezvolit embryo-destruktivní výzkum a některé postupy asistované reprodukce.²⁵

ZÁVĚR

Stručně shrňme dosažené poznatky týkající se SKIP-argumentů a Spaemannovy argumentace tak, aby vynikly hlavní souvislosti:

(S) Jestliže neplatí species argument, nelze hovořit o *univerzálně platných* lidských právech. Ze společenství lidských osob se stává „uzavřený podnik“. Podle Spaemanna jsou kromě kritéria příslušnosti k druhu homo sapiens každá jiná kritéria *tyranská*. Svou argumentací se snaží dokázat, že *každý člověk je osoba, protože už od počátku své existence zaujímá nezaměnitelné místo ve společenství lidských osob, a to nikoli jako člen kooptovaný, nýbrž zplozený*. Podle Spaemanna není ovšem pojem lidské osoby pojmem druhu, ale pojmem, který označuje způsob existence (modus existendi) individuí druhu člověk. Podle Spaemanna tedy sice každý člověk je osobou, nikoli však každá osoba nutně člověkem.

(K) Jestliže platí argument kontinuity, pak *v rámci ontogeneze každého člověka není důvod pro morálně relevantní cézuru*. Podle Spaemanna kladení *morálně relevantní cézury v rámci ontogeneze nahloďává nepodmíněnost závazku respektu k osobě* (protože jej váže na podmínky) *a zpochybňuje poznání jeho závaznosti* (protože kde jsou podmínky, jsou i spory o tyto podmínky, a tyto spory matou poznání). Morální závaznost bezpodmínečné úcty vůči osobě musí být relativně snadno epistemicky dostupná; její závislost na kritériích způsobilých vyvolávat spory proto nepřipadá při identifikaci osob v úvahu.

(I) Jestliže platí argument identity, pak je *každý člověk ve všech fázích ontogeneze identický i co do svého morálního statusu*. Spaemann v této souvislosti afirmuje obecně plausibilní zkušenost, jak se *každý člověk považuje za identického napříč časem a již od počátku své existence za někoho, nikoliv za něco*. Sebevědomí identity člověka je sebevědomí osobní. Spaemann zdůrazňuje, že *identita osoby není dána jen zvnitřku (vědomím), ale rovněž*

²⁵ Co se týká otázky, které postupy asistované reprodukce jsou morálně problematické – a proč, odkazuji na svůj článek: Vojtěch ŠIMEK, „Má neplodný pár přirozené právo na dítě? Etická hlediska Hanse Jonase a magisteria,“ *Studia theologica* 16, č. 3 (2014): 192–213.

zvnějšku (skrze jedinečné umístění těla v časoprostoru a skrze jedinečné vztahy (nejen) s ostatními osobami). Mezi vnitřním a vnějším aspektem identity panuje úzký vztah.

(P) Jestliže platí argument potenciality, pak ani člověk nenarozený nebo těžce mentálně postižený neztrácí důstojnost ani právo na život, a je tudíž osobou. Spaemann v této souvislosti přijímá aristotelsko-scholastické rozlišení substance – akcident a brání myšlenku, že být osobou je substanční určení, ne akcidentální. *Lidská osoba je člověk, ne vlastnost člověka.* Z toho důvodu nemůže lidská osoba vzniknout později než člověk ani zaniknout dříve než člověk. *Práva osob jsou lidská práva.*

V závěru je vhodné připomenout, že *pro koncepci SKIP-argumentů je charakteristická jejich vzájemná provázanost, jednotlivé argumenty spolu co do platnosti úzce souvisejí*; stručně shrňme: argument (K) „stojí a padá“ s argumentem (I), nakolik identita osoby představuje základ kontinuálního rozvoje osoby. Pokud chápeme kontinuitu ve smyslu kontinua numerické (tělesné a časoprostorové) identity, pak argument (K) téměř spadá vjedno s argumentem (I). Pojem potence je v posledku smysluplný jen v případě, pokud to, co má potence, je napříč časem numericky identické jako postupně se rozvíjející; argument (P) tedy souvisí velmi úzce s argumentem (I), nebo (K), nakolik (K) předpokládá pojem numerické identity. Argument (P) představuje jednu z možností zdůvodnění argumentu (S) a lze jej chápat také jako explikaci argumentu (S).²⁶

²⁶ Srov. ROTHHAAR, „Reproduktive Medizin, verbrauchende Stammzellforschung und der Status des Embryo,“ s. 426–427, a DAMSCHEN – SCHÖNECKER (ed.), *Der moralische Status menschlicher Embryonen*, s. 6. Často se namítá, že možnost vzniku jednovaječných dvojčat (rozdělení na dvě individua) silně zpochybňuje předpoklad předchozí numerické identity embrya. Co na to říci? Představme si situaci: máme před sebou nerozbitný kontejner, v němž jsou buď jedna, anebo dvě osoby; kontejner ovšem nemůžeme žádným způsobem otevřít a zjistit přesný počet osob. Je tento fakt morálně relevantní pro rozhodnutí, zda smíme kontejner nevratně zničit a spolu s ním neznámý počet osob? Ti, kteří se domnívají, že fáze ukončení schopnosti embrya rozdělit se by mohla představovat morálně relevantní cézuru, se podobají těm, kteří navrhuji, aby kontejner mohl být nevratně zničen, dokud se neprokáže, kolik obsahuje osob. Kromě toho: „Skutečnost, že se jedna či více embryonálních buněk oddělí od ostatních, čímž vzniknou jednovaječná dvojčata, neznamená, že by původní embryo ztratilo svou původní identitu a vývojový rytmus. Podobně to neznamená, že původní embryo zaniká a na jeho místě vznikají dvě nová s identickým genetickým dědictvím. Znamená to pouze, že jeden živý organismus generuje další živý organismus, tj. že z původního embrya vzniká procesem podobným pučení jeho genetická ‚kopie‘, zatímco originální embryo dále beze změn pokračuje ve svém normálním vývoji a zachovává si svou

Základní propedeutický náčrt SKIP-argumentů a související Spaemannovy argumentace jsem se pokusil završit metaargumentem tutorismu. Můžeme jej také nazvat metaargumentem *předběžné opatrnosti*. Představuje praktické zakončení argumentace, protože ve zdůvodňování není možné pokračovat do nekonečna. *Je nutné se v argumentaci zastavit a „opřít se“ o solidní teoretický základ, abychom mohli přejít k optimálně zdůvodněnému jednání.* Ačkoli je argumentační strategie tutorismu označena prefixem „meta“, což naznačuje její reflexivní charakter, má eminentní význam pro praxi. A to jak pro osobní morální volby (individuální odpovědnost), tak pro tvorbu a schvalování právních norem (kolektivní odpovědnost); aktuálně především pro legislativní regulaci současné praxe asistované reprodukce a embryo-destruktivního výzkumu.

Aplikaci principu předběžné opatrnosti lze s ohledem na tento a podobné typy praxe výstižně shrnout takto: *V situacích, kdy hazardujeme s lidskou důstojností/základními lidskými právy a zároveň proti tomu existují přesvědčivé argumenty, je morálně správné s lidskou důstojností/základními lidskými právy ne hazardovat, protože možné morální škody jsou větší než možné (morální) zisky – in dubio pro embryone.*

Are All People Persons, and If So, Why? An Outline of the SKIP-Arguments and the Argumentation of Robert Spaemann

Keywords: Bioethics; Human Dignity; Right to Life; Person; SKIP-Arguments; Robert Spaemann; Meta-Argument of Tutorism

Abstract: The question of whether all people (i.e., members of homo sapiens) are persons returns whenever some people are, in practice, excluded from the community of persons and when at the same time it is claimed that people have human dignity and basic human rights only as much as they are persons. This question is still topical, for example, for the moral evaluation of some assisted reproduction procedures and embryo-destructive research. The thesis that all people are persons is currently defended and justified by the SKIP-arguments. The article outlines the SKIP-arguments in propedeutic form and the argumentation of Robert Spaemann parallel to these arguments, who defends the thesis in an thoughtful way in his book *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*. In

vlastní fyzickou a organickou identitu (tj. jde o stále ten samý organismus).“ Giorgio CARBONE, „Lidské embryo: Někdo, nebo něco?“, in *Lidské embryo v perspektivě bioetiky*, ed. David Černý, s. 35. Srov. také Robert P. GEORGE – Christopher TOLLEFSEN, *Embryo: Obrana lidského života*, Unhošť: Lepanto, 2011, s. 143, pozn. 101.

the end, the reader will also learn about the meta-argument of tutorism through which the advocates of this thesis usually strengthen the SKIP-arguments.

PhDr. Vojtěch Šimek, Th.D.
Katedra filosofie a religionistiky
TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
simekv00@tf.jcu.cz